

Rapport

Inclusie in het publieke zwembad?

Ervaringen van islamitische vrouwen
uit Amsterdam-West

Inclusie in het publieke zwembad?

Ervaringen van islamitische vrouwen uit Amsterdam-West

Met steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

Mulier Instituut

Güliz Nilay Erdoğan

Mirjam Stuij

Caroline van Strijen

Vicky Dellas

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 22 februari 2024

www.mulierinstituut.nl

info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding:

auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Inclusie in het publieke zwembad?

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding	6
1.2	Doelstelling	7
1.3	Inclusieve zwemomgevingen	7
1.4	Methode	8
	Portret 1: Bouchra (38 jaar)	10
2	Betekenenissen en voorkeuren	11
2.1	Betekenenissen: mentale ontspanning en fysieke inspanning	11
2.2	Zwemvoorkeuren: samen of (ook) gemengd	12
	Portret 2: Karina (26 jaar)	14
3	Zwemkledingkeuzes en religie	15
3.1	Uiteenlopende keuzes tijdens het vrouwenzwemmen	15
3.2	Andere, maar ook uiteenlopende keuzes tijdens het zwemmen met vrouwen en mannen	15
3.3	Belang van ervaren vrijheid in kledingkeuzes	17
	Portret 3: Safae (40 jaar)	19
4	Conclusie	20
4.1	Definitie van toegankelijkheid niet eenduidig	20
4.2	Belang van erkenning, keuzevrijheid en medezeggenschap	20
4.3	Naar een inclusief sport- en beweeglandschap in Nederland	21
	Bronnen	23

Inleiding

Dit verkennende interviewonderzoek laat zien wat volgens islamitische vrouwen bijdraagt aan een voor hen inclusieve zwemomgeving. In dit hoofdstuk schetsen we de aanleiding, doelstelling, achtergrond en methode van het achterliggende onderzoek.

1.1 Aanleiding

Inclusie in het Sportakkoord

Inclusie en diversiteit in de sport is een van de centrale thema's in het landelijke sportbeleid (Ministerie van VWS et al., 2018, 2022). De ambitie van het huidige Sportakkoord II is dat 'iedereen die mee wil doen daadwerkelijk mee kan doen' in de sportsector en dat financiële, sociale en praktische belemmeringen worden weggenomen (Ministerie van VWS et al., 2022, p.13).

De uitvoering van het Sportakkoord ligt bij gemeenten, sportorganisaties en maatschappelijke organisaties. Een monitorstudie naar de voortgang van het eerste Nationaal Sportakkoord (2019-2022) laat zien dat betrokken partijen uiteenlopende opvattingen over inclusie hebben en het lastig vinden die naar relevante initiatieven te vertalen (Van der Meijde et al., 2022).

Bovenal is het voor sportorganisaties en -instellingen een uitdaging om de 'doelgroepen' te betrekken bij het ontwikkelen van beleid en het creëren van inclusieve(re) sportomgevingen (Van der Meijde et al., 2022; zie ook Van Lindert & De Jonge, 2022).

Discussies over zwemaanbod voor vrouwen alleen

Zwemmen staat stevast in de top tien van meest beoefende sporten en is vooral onder vrouwen en migranten populair (resp. derde en vierde positie in 2022; RIVM, 2023). Ook draagt kunnen en blijven zwemmen bij aan de zwemveiligheid. Toch zijn (publieke) zwembaden niet voor iedereen even toegankelijk.

Publiek zwemaanbod dat alleen toegankelijk is voor vrouwen kan onder andere voorzien in de behoefte van een deel van de islamitische vrouwen. Tijdens deze vrouwenuren is er alleen vrouwelijk personeel aanwezig en is het bad afgeschermd voor de inblik van mannen.

Hoewel dit aanbod lange tijd onomstreden was, ontstond hier eind vorige eeuw politieke en maatschappelijke discussie over (Elling, 2005, 2015). De ophef ging over de (extra) maatregelen die veel (grootstedelijke) zwembaden met overheidssteun namen om de toegankelijkheid voor islamitische vrouwen te vergroten.

Die discussie speelde zowel landelijk als lokaal. Zo stelden twee VVD-kamerleden in 2011 dat de overheidssubsidie voor gescheiden zwemmen onwenselijk was voor de integratie van islamitische vrouwen. Minister Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport was dit met hen eens, maar voegde eraan toe dat de Rijkssubsidies inmiddels waren gestopt en decentrale overheden vrij zijn hun subsidiebeleid te bepalen (Tweede Kamer, 2011).

Rond diezelfde tijd verdwenen in Den Haag door de gemeente gesubsidieerde aparte zwemuren voor mannen en vrouwen onder druk van vooral de lokale VVD, die vond dat dit aanbod integratie van moslimvrouwen tegengaat. Een petitie van inwoners en een motie in 2021 brachten daar geen verandering in, maar in september 2023 zijn de uren wel weer ingevoerd onder de noemer 'vriendinnenavond' (Zoetermeers Dagblad, 2023).

De discussie ging en gaat dus over in hoeverre dergelijk zwemaanbod bijdraagt aan inclusie van islamitische vrouwen in de sport en de samenleving, en over de subsidiëring daarvan. Hoewel tegenstanders stellen van niet, kun je ook stellen dat overheidssteun om op eigen voorwaarden te (leren) zwemmen, de integratie van islamitische vrouwen aan de samenleving juist wel bevordert. Omdat deelname aan de samenleving – waaronder sportaanbod – een van de meest fundamentele aspecten van integratie is (Elling, 2015). Vanuit dit perspectief is het relevant islamitische vrouwen zelf te vragen naar hun ervaringen met en ideeën over inclusieve zwemomgevingen.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit verkennende onderzoek is om te laten zien wat volgens islamitische vrouwen zelf kan bijdragen aan een inclusieve zwemomgeving en welke overwegingen daarbij voor hen meespelen.

1.3 Inclusieve zwemomgevingen

Mensen geven verschillende betekenissen aan zwemmen, deels beïnvloed door geslacht/gender, migratieachtergrond en geloofsovertuiging. Die aspecten beïnvloeden hun wensen over de inrichting van zwembaden en de aangeboden activiteiten (Elling, 2005; Wisse & Elling, 2010). Wat voor wie bijdraagt aan een inclusieve zwemomgeving is daardoor niet eenduidig – en zeker ook geen vast gegeven over de tijd.

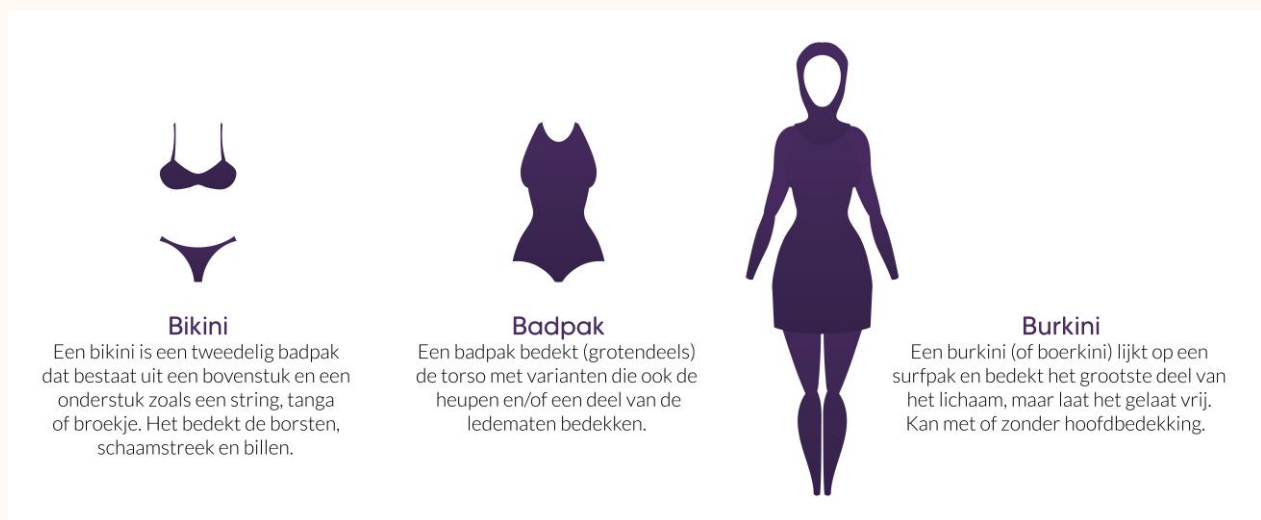
'Meedoen', 'zich welkom voelen' en 'erbij horen' zijn vaak genoemde termen als het over inclusie in de sport gaat. Maar die impliceren vooral dat men mee mag doen met wat er al is. Dan blijven er machtsverschillen bestaan tussen mensen die 'al wel' meedoen en mensen die dat 'nog niet' doen (Kastelein, 2021).

Daarom zijn het erkennen van (machts)verschillen, wederzijds respect en ondervertegenwoordigde groepen laten meepraten en -beslissen over de inrichting van het sportaanbod ook belangrijke aspecten van inclusie (o.a. Kastelein, 2021; Van Lindert & De Jonge, 2022).

Fraser (2008) noemt het belang van *participatory parity*: een sociale situatie of orde waarin alle (volwassen) leden de mogelijkheid hebben als gelijke met elkaar om te gaan. Dat vraagt om erkenning van verschillen tussen sociale groepen én gelijke verdeling van (economische) bronnen. Maar wat omgaan als gelijke precies behelst en wat mensen die niet als gelijke participeren daarvoor nodig hebben, is niet eenduidig.

Een eerste stap is om beter te begrijpen wat voor islamitische vrouwen zelf bijdraagt aan een inclusieve zwemomgeving. Daarbij gaat het niet alleen om de mogelijkheid om alleen met vrouwen te kunnen zwemmen. Ook de mate waarin vrouwen vrijheid ervaren om zelf te kiezen in hoeverre zij hun lichaam bedekken tijdens het zwemmen, draagt bij aan meer of minder toegankelijk zwemaanbod (Elling, 2005; Dopheide et al., 2023; zie illustratie 1.1).

Illustratie 1.1 Verschillende zwemkledingkeuzes

Bron: Mulier Instituut.

1.4 Methode

Dit rapport is gebaseerd op een secundaire analyse van interviews die voor een afstudeeronderzoek zijn gevoerd (Van Strijen, 2022). Dit zijn semigestructureerde gesprekken met negen vrouwen die zich als moslima identificeren en wonen in Amsterdam-West. In dit stadsdeel is er zowel zwemaanbod dat alleen voor vrouwen toegankelijk is als 'gemengd' zwemaanbod waar zowel mannen als vrouwen welkom zijn.

De vrouwen zijn in eerste instantie geworven via een non-profitorganisatie die zich inzet voor vrouwen met een migratieachtergrond waar de interviewer (Caroline van Strijen) vrijwilligerswerk deed. Deze vrouwen hebben vervolgens anderen uit hun

omgeving gevraagd deel te nemen (sneeuwbalmethode). Ook heeft de interviewer nog enkele vrouwen in haar eigen netwerk gevonden die over hun ervaringen wilden vertellen. De geïnterviewde vrouwen waren 26 tot 49 jaar oud. Twee van hen zijn in Nederland geboren.

Tijdens de gesprekken heeft de interviewer de vrouwen gevraagd naar hun ervaringen met zwemmen, hun motieven, hun (kleding)voorkeuren en wat zwemmen voor ze betekent. Vijf van hen hebben één of meerdere zwemdiploma's en zeven vrouwen zwemmen soms tot regelmatig. De andere twee zwemmen niet meer. Alle gesprekken zijn met toestemming opgenomen met een geluidsrecorder en woordelijk uitgewerkt tot een transcript.

Voor dit rapport hebben we deze transcripten narratief-thematisch geanalyseerd. Dat betekent dat we elk transcript analyseerden op de thema's ervaringen, betekenissen, voorkeuren en kledingkeuze, maar ook bestudeerden hoe de vrouwen daar over spraken, inclusief de samenhang en tegenstrijdigheden in wat ze vertelden (Riessman, 2008). Voor de leesbaarheid hebben we in dit rapport enkele citaten aangepast. De inhoud hebben we niet veranderd. Alle vrouwen hebben een fictieve naam.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we in op de ervaringen die de geïnterviewde vrouwen hebben met zwemmen, welke betekenissen ze daaraan geven en of ze (liever) met of zonder mannen in de nabijheid zwemmen. Hoofdstuk 3 gaat over de kledingkeuzes die de vrouwen tijdens het zwemmen maken en de (religieuze) overwegingen die daarbij meespelen. In hoofdstuk 4 volgt een korte conclusie.

Tussen deze inhoudelijke hoofdstukken staan portretten van Bouchra, Karina en Safae. Daarin is te lezen hoe de verschillende onderwerpen samenkomen in hun ervaringen.

Portret 1: Bouchra (38 jaar)

Ik kom uit Marokko en woon sinds 2000 in Nederland. Toen ik kind was, namen mijn ouders mij mee naar het strand, maar ik had veel angst. Ik hoorde allerlei horrorverhalen over verdronken kinderen. Toen ik in Nederland kwam, ben ik daarom meteen begonnen met zwemles. Ik vind het belangrijk om te kunnen zwemmen. Stel je voor dat er iets gebeurt, dan kun je jezelf of je kind redden. Je weet maar nooit. Ik ben heel goed begeleid. Ik was namelijk echt angstig en bang.

Het heeft echt lang geduurd om over die angst heen te komen. Maar ik heb het gehaald. Nu geniet ik op vakantie van het strand en de zee. Al heb ik wel een beetje angst voor de zee, eerlijk gezegd. Maar het zwembad vind ik wel veilig. Ik ben in het zwembad helemaal zen. Door de ontspanning en het water heb ik een vakantiegevoel. Het doet mij denken aan een zwembad in een hotel. Het is voor mij een moment om afstand te nemen van anderen en de dagelijkse drukte. Mijn houding en ademhaling worden ook beter. Ik word er zelfs een beetje gespierd van.

Ik heb een islamitische achtergrond, maar draag geen hoofddoek. Ik heb het wel een poos gedaan. Een hoofddoek dragen is verplicht in ons geloof. Dat geeft vaak de indruk van een onderdrukte vrouw. Het komt inderdaad voor dat vrouwen worden gedwongen om een hoofddoek te dragen, laat ik maar gewoon eerlijk zijn. Maar veel vrouwen doen het wel uit zichzelf en dat onderscheid wordt weinig gemaakt. Eigenlijk is het aan de persoon, niet aan de religie.

Ik zwem graag, maar het liefst alleen met vrouwen. Ook als ik op vakantie ben, bijvoorbeeld in Dubai of Turkije, zoek ik stranden waar alleen vrouwen mogen zwemmen. Dat vind ik zo heerlijk. Dan voel ik mij op mijn gemak en kan ik mijn bikini dragen. Ik vind het leuk om een mooie bikini te dragen en zwemmen is dan makkelijker. Ik heb gelezen dat je ook met vrouwen een gedeelte van je lichaam moet bedekken, maar ik ben niet zo praktiserend.

Als ik met mannen en vrouwen zwem, draag ik een burkini. Ik wil me bedekken als er mannen bij zijn. Ik wil dan echt niet in bikini. Dat heeft met religie te maken, maar ik wil het ook niet. Ik wil niet in mijn blootje voor mannen. Dat is persoonlijk en ik schaam me. Ik voel me veiliger met vrouwen. In het zwembad in Amsterdam waar ik zwom, kwamen vooral Marokkaanse vrouwen, dus ik voelde mij wel snel geaccepteerd.

Soms kijken Nederlandse vrouwen wel raar naar de vrouwen met burkini, maar Marokkaanse vrouwen kijken ook raar naar vrouwen met bikini. Maar het komt eigenlijk weinig voor. Naar Zandvoort durf ik niet met een burkini. Liever niet. Ik voel me dan niet op mijn gemak door al die blikken. Mensen kijken dan van 'oh my god, waarom gaat ze zo? Het is zo warm'.

Betekeningen en voorkeuren

In dit hoofdstuk gaan we in op wat zwemmen voor de geïnterviewde vrouwen betekent. Ook laten we zien waar hun voorkeur naar uitgaat: zwemmen zonder of (ook) in aanwezigheid van mannen.

2.1 Betekenissen: mentale ontspanning en fysieke inspanning

Twee vrouwen, Matha en Hiyam, kunnen niet zwemmen. Zij willen het wel graag leren. Ze geloven namelijk dat het lichamenlijk fijn is en mentaal zorgt voor een prettige ervaring. Zwemmen lijkt ze een fijne en ontspannen manier van sporten:

'Zwemmen is een andere manier van sport. Het is een sport waarbij je het leuk kan hebben en je ook relaxed voelt.' (Matha)

Ook verwachten Matha en Hiyam dat zwemmen een positieve invloed op hun zelfvertrouwen heeft. Volgens Matha levert zwemmen veel positiefs op, maar zijn zwemlessen voor haar op dit moment te duur. Ook Hiyam wil leren zwemmen, zodat ze met haar kinderen kan zwemmen of hen kan begeleiden bij het zwembad of aan het strand. Nu gaat zij wel mee naar het zwembad, maar kan ze alleen in het kinderbad. Zwemlessen wil ze graag in een vrouwengroep volgen. Ze staat ingeschreven, maar de groep is nog niet vol genoeg om te starten.

De andere geïnterviewde vrouwen zwemmen allemaal wel. Vijf van hen hebben als kind in Nederland zwemdiploma's behaald. De andere twee hebben van hun ouders in hun land van herkomst leren zwemmen. Ook deze vrouwen beschrijven zwemmen als een sportieve activiteit die goed is voor lichaam en geest:

'Ik houd van zwemmen. Lichamenlijk is het goed. Als ik zelf ga zwemmen, praat ik tegen mijzelf. Ik vind het leuk en ontspannend om alleen te zwemmen. Het is rustig voor mijn hoofd.' (Safae)

'Als ik in het zwembad lig, dan denk ik: dit is heel relaxed. Vooral omdat je normaal met sporten heel erg gaat zweten en ik haat zweten. [...] Ik associeer [zwemmen] met vakantie. Het geeft me een heerlijk en ontspannen gevoel.' (Karina)

Kunnen zwemmen biedt Safae de mogelijkheid samen met haar kinderen in het ondiepe bad te spelen, terwijl ze haar hoofd leeg kan maken in het diepere bad. Voor Karina geeft baantjes trekken of vrij zwemmen onder de zon haar minder het gevoel dat ze aan het sporten is. Beide vrouwen ervaren zwemmen als een moment van mentale ontspanning in combinatie met fysieke inspanning.

Van alle vrouwen is Labiba het meest gepassioneerd over zwemmen. Als vrijwillige zweminstructrice bij een vrouwenzwemlesgroep ziet ze hoeveel zwemmen oplevert, zowel voor haarzelf als voor anderen. Zelf ervaart ze dat zwemmen haar lichaam losmaakt en ze geen pijn meer voelt. Dat merkte ze bijvoorbeeld toen ze tijdens de Ramadan tijdelijk stopte met zwemmen. Ze voelde haar lichaam toen langzamerhand verstijven.

Tijdens het zwemmen zit niks vast en bevind je je in een andere wereld, vertelt Labiba. Als zij mensen hoort klagen over pijn zoals reuma, roept ze direct: *'Ik heb een medicijn! Zwemmen.'* Dan komen ze zwemmen en geven ze haar gelijk, is haar ervaring, want in het water voel je je licht.

Daarnaast ervaart Labiba ook mentale voordelen door te zwemmen:

***'Mensen hebben de hele week: ik moet naar een afspraak, ik moet dat of hun man is ziek, die heeft iets met kanker, er is van alles en nog wat. Vrouwen vertellen ons zulke vrouwelijke dingen. Ik weet wat ik er dan mee kan doen. Hoe ik ze moet doorsturen.'* (Labiba)**

Labiba stuurt de mensen door naar haar zwemlessen. Zo komen ze uit hun wekelijkse sleur. Die zondag, wanneer Labiba zwemles geeft, is *'even hun dag (...)* *Zondag is oplaadpunt'* en daarna kunnen ze er weer tegenaan.

Met anderen zwemmen – of in de woorden van een van de vrouwen: *'met verschillende mensen, kinderen, ouderen, jongeren'* – draagt voor de vrouwen bij aan het gevoel ergens bij te horen. Vooral zwemmen met een diverse groep vrouwen geeft de meeste geïnterviewde vrouwen het gevoel makkelijk te mengen. Daarnaast kunnen ze contact maken met vrouwen die zij ergens anders niet snel tegenkomen of spreken:

***'[Toen] wij begonnen: niemand kende elkaar. Maar na de eerste les kent iedereen [elkaar]: vriendinnen, samen helpen.'* (Didem)**

Didem geeft trots aan vriendinnen te hebben gemaakt in haar zwemgroep, waar iedereen bereid is elkaar te helpen. Ook voor Elzahia is het belangrijk dat zij een praatje kan en mag maken met andere vrouwen in het zwembad.

2.2 Zwemvoorkeuren: samen of (ook) gemengd

Op Berfin en Karina na zwemmen alle vrouwen het liefst op een plek waar alleen vrouwen aanwezig zijn. Safae en Elzahia zwemmen alleen gemengd als zij samen met hun man en kinderen naar het zwembad gaan. Zonder gezin gaat hun voorkeur uit naar een vrouwenzwemuur. Volgens Safae en Labiba zijn er geblindeerde ramen, vrouwelijk zwembadpersoneel en de mogelijkheid om vrij te zwemmen of zwemlessen te volgen.

De geïnterviewde vrouwen vertellen dat in dat uur zowel moslima's als niet-moslima's zwemmen: de zwemgroep bestaat uit vrouwen met verschillende etnische en religieuze achtergronden. Ook zien ze vrouwen uit verschillende leeftijdsfasen en sociale klassen.

Matha heeft als een van de weinigen geen ervaring met zwemmen. Het liefst wil zij beginnen met zwemmen op een plek waar alleen vrouwen zijn. Het idee samen met mannen te moeten zwemmen geeft haar namelijk een onprettig gevoel. Zij komt oorspronkelijk uit Iran en haar ervaringen met man-vrouwverhoudingen daar dragen sterk bij aan dit onprettige gevoel. Zij vertelt:

***'De dingen die in het hoofd van mannen omgaan wanneer je in een ruimte bent met hen zonder kleren. Ik weet dat het niet waar is, maar het is een soort cultureel trauma in mijn hoofd.'* (Matha)**

Je prettiger en veiliger voelen in een zwemruimte met alleen vrouwen, zoals Matha omschrijft, komt ook naar voren in de andere verhalen. Traditie, cultuur en religie, maar ook genderverhoudingen spelen hierin een belangrijke rol.

Karina merkt op dat vrouwenzwemmen ook een beperkende kant heeft: *'want ik kan dan alleen maar op dat specifieke moment en niet op andere momenten'*.

Vrouwenzwemmen is dus gebonden aan een bepaald aantal momenten in de week. Dat geeft haar minder vrijheid en flexibiliteit om zelf te bepalen wanneer zij wil zwemmen. Voor haar draagt zwemmen op een plek waar ook mannen zijn juist bij aan het gevoel 'normaal' te zijn (zie portret 2).

Ondanks de voorkeur van de meeste vrouwen voor vrouwenzwemmen hebben ze allemaal, op Matha na, wel ervaring met gemengd zwemmen. Wanneer het niet anders kan, zwemmen zij in het bijzijn van mannen. Zo heeft Labiba haar zwemopleiding gevolgd in een gemengde groep. Ook tijdens vakanties aan zee zwemmen de meeste vrouwen in het bijzijn van mannen, hoewel de meesten wel de voorkeur voor een vrouwenstrand hebben.

De meeste vrouwen ervaren meer autonomie als ze de keuze hebben om alleen met vrouwen te zwemmen. Zij voelen dan meer keuzevrijheid in hoe ze zich kleden. In het volgende hoofdstuk gaan we hier verder op in.

Portret 2: Karina (26 jaar)

Ik ben geboren in Almere en woon nu in Amsterdam. Ik ben hierheen verhuisd voor mijn studie een paar jaar geleden. Op dit moment ben ik bezig met mijn promotieonderzoek.

Mijn ouders, die in Turkije zijn opgegroeid, zijn best streng gelovig. Naarmate de tijd vorderde, ben ik gaan kijken wat ik ervan vind. Ik ben nog steeds wel gelovig. Ik geloof dat er een band is met God en ik geloof dat het belangrijk is om een goed persoon te zijn. Dat is belangrijker dan volgens het boekje leven. Sinds ik dat volgens het boekje leven heb losgelaten, voel ik mij gelukkiger. Ik voel meer vrijheid.

Natuurlijk zijn er bepaalde regels waaraan ik moet voldoen, maar die regels zijn van lang geleden. We leven nu in een nieuw tijdperk, dus ik geloof dat je sommige dingen in perspectief moet plaatsen.

Mijn ouders hebben het geaccepteerd. Die kunnen ermee leven. Maar bijvoorbeeld mijn tante is best religieus. Ik zou haar niet accepteren op Instagram als ze mij zou willen volgen, omdat ik er foto's op heb staan waarvan ik weet dat ze mij zou veroordelen.

Mijn ervaringen met zwemmen? Op de basisschool had ik schoolzwemmen, maar mijn ouders hebben mij ook ingeschreven voor zwemles. Zo heb ik zwemdiploma's A, B en C gehaald. Ik vond zwemmen heel leuk als kind, dus dat deed ik regelmatig. Naarmate ik ouder ben geworden, is dat een beetje weggefallen. Nu zwem ik op vakantie of af en toe met een vriendin in het zwembad.

Als ik in het zwembad lig, dan denk ik wel van dit is heel relaxed. Vooral omdat je normaal met sport heel erg zweet en ik haat zweten. In het zwembad kan ik gewoon lekker baantjes zwemmen of lekker vrij zwemmen zonder te zweten. Dat geeft lichamelijk een voldaan gevoel. Ik voel dat ik actief ben geweest. Ik associeer zwemmen ook met vakantie. Dat geeft me een ontspannen gevoel.

Tijdens het zwemmen draag ik een bikini of badpak. Al voel ik me niet altijd bikini-ready. Eigenlijk moeten vrouwen in mijn geloof vanaf het moment dat ze ongesteld worden zich bedekken. Je moet dan een burkini aan. Persoonlijk wil ik dat niet, omdat ik dan het gevoel heb dat ik juist aandacht trek. Ik wil me gewoon normaal kunnen voelen en niet onderdrukt.

Daarom vind ik het niet erg om gemengd te zwemmen. Ook dat geeft mij een normaal gevoel. Ik voel me dan ook niet aangekeken. En ik voel me ook niet beperkt door mijn geloof, want ik heb voor mezelf besloten dat het prima is.

Zwemkledingkeuzes en religie

In welke zwemkleding de vrouwen zich prettig voelen hangt af van meerdere factoren. Vooral de sociale omgeving speelt mee: zwemmen ze alleen met vrouwen of zijn er ook mannen aanwezig? In dit hoofdstuk laten we zien welke (religieuze) overwegingen bij hun kledingkeuze meespelen.

3.1 Uiteenlopende keuzes tijdens het vrouwenzwemmen

De geïnterviewde vrouwen zwemmen allen zonder een hijab, hoofdbedekking, als zij alleen met vrouwen zwemmen. De mate waarin zij de rest van hun lichaam bedekken verschilt. Ze hebben verschillende opvattingen over hoe (bloot) je je kleedt in het bijzijn van andere vrouwen en hoe ze zich willen kleden. Die zijn deels, maar niet alleen, door religieuze overwegingen ingegeven.

Drie vrouwen dragen een bikini, omdat zij zich dan vrijer voelen en daardoor makkelijker bewegen in het water. Daar spelen dus praktische overwegingen bij mee. Hiyam draagt soms een bikini en soms een burkini. Dat laat ze afhangen van wat de andere vrouwen doen op de betreffende plek.

Drie andere vrouwen dragen tijdens het vrouwenzwemmen ook zwemkleding die het lichaam meer bedekt dan een badpak of bikini, zoals een legging, T-shirt of zwemrokje. Dit geldt soms voor Bouchra. Als zij het gevoel heeft bekeken te worden door de groep vrouwen waarmee ze zwemt, geeft ze de voorkeur aan meer bedekking. Net als voor Hiyam doet de precieze sociale context er voor haar toe.

3.2 Andere, maar ook uiteenlopende keuzes tijdens het zwemmen met vrouwen en mannen

Tijdens het gemengd zwemmen spelen voor de vrouwen ook verschillende overwegingen mee in hun zwemkledingkeuze. De vrouwen die in het dagelijks leven buitenshuis een hoofddoek dragen, houden deze op als zij zwemmen op een plek waar ook mannen zijn.

Didem, die geen hijab draagt, zwemt tijdens vakanties in een badpak. Zij vertelt dat dat eigenlijk niet mag volgens haar geloof, maar in een badpak voelt ze zich vrijer om te bewegen. In het zwembad in Nederland draagt ze meer bedekkende zwemkleding, maar geen burkini, zoals bijvoorbeeld Bouchra en Safae wel doen:

'Ik kan gemixt zwemmen. Ik ben gelovig, maar niet streng, weet je. Bijvoorbeeld als ik op vakantie ben, dan kan ik zwemmen in de zee met mijn badpak. Maar hier als je moet zwemmen in het zwembad met moslims, dan kan ik niet alleen met een badpak aan.' (Didem)

Wat Didem draagt tijdens het zwemmen heeft enerzijds te maken met waar ze is en wie daar zijn. Aan het strand in Turkije draagt ze een badpak, terwijl ze in het zwembad in Nederland kiest voor een T-shirt en legging. Anderzijds heeft haar keuze te maken met hoe ze de islamitische voorschriften interpreteert: *'Ik kies dit zelf. Dat is mijn keuze.'*

Andere vrouwen maken andere keuzes, vertelt ze, omdat zij op een andere, soms strengere manier de voorschriften voor zichzelf vertalen. Daardoor kleden vrouwen zich verschillend tijdens het zwemmen.

Bouchra bevestigt deze gedachtegang. Het dragen van een burkini is voor haar deels een keuze vanuit haar geloofsovertuiging, maar deels ook omdat ze zich onprettig voelt als mannen blote delen van haar lichaam zien. Haar lichaam ziet zij als iets persoonlijks:

***'Ja, dat heeft met religie te maken, want ik ben eerlijk gezegd... van nature ben ik wel een verlegen persoon. Ik wil niet voor de mannen, ja, gewoon helemaal bloot, heb ik echt nog nooit gedaan en wil ik ook niet.'* (Bouchra)**

Vanuit haar religieuze overtuiging en persoonlijke voorkeur wil Bouchra liever niet dat mannen haar zien in een bikini: *'dan denk ik, zoiets draag je niet buiten'*. Hoewel zij het leuk vindt dat vrouwen *'het lef hebben'* om een bikini te dragen in het bijzijn van mannen, geeft Bouchra aan het zelf niet te kunnen (zie portret 1).

In deze overwegingen speelt zowel religie als gender een rol. Deels overlappend, want religieuze voorschriften maken voor een deel van de vrouwen dat zij zich tijdens het zwemmen willen bedekken. Maar gender werkt, hoewel weinig expliciet genoemd, ook op een andere manier door in de kledingkeuze. Namelijk in ongemak met het eigen lichaam, vooral in het bijzijn van mannen. Bouchra heeft het over 'lef' nodig hebben om een bikini te dragen, Karina (portret 2) geeft aan dat ze zich niet altijd 'bikini-ready' voelt.

Labiba vertelt dat of iemand zich op haar gemak voelt met haar eigen lichaam in de specifieke context bepalend is voor de kledingkeuze. Religie is hier niet per se de hoofdreden, voegt ze toe: vrouwen die een bikini dragen, hebben *'alles op zijn plek'*, terwijl vrouwen die zich bedekken, bijvoorbeeld *'kiloetjes te veel, verbrande plekken of littekens te verbergen'* hebben. Daar schemeren (vrouwelijk) schoonheidsidealen in door.

Bedek je zodanig dat je je vormen niet ziet, benadrukt Labiba. Volgens haar is dat voldoende, want de religie is echt niet zo streng als mensen denken. Er zijn regels, maar in de Koran wordt sport aangemoedigd. God heeft ons een lichaam gegeven dat we horen te verzorgen, onder andere door te sporten en bewegen, vertelt ze daarbij.

Tijdens de eerste twee lessen tot zweminstructrice droeg Labiba een burkini, omdat het een gemengde klas was. Nu geeft zij aan 'nooit meer van mijn leven' een burkini aan te trekken, want 'een burkini trekt je gewoon naar beneden'. Tijdens het zwemmen draagt ze een zwempak met legging, een T-shirt tot over de knieën en een badmuts. Naast religieuze overwegingen spelen voor haar dus ook praktische redenen mee. Als zwemlerares voor de vrouwenuren draagt zij alleen een zwempak met legging van badstof.

3.3 Belang van ervaren vrijheid in kledingkeuzes

Wat in de verhalen van de vrouwen duidelijk naar voren komt, is het belang van ervaren vrijheid in het maken van kledingkeuzes. Dat draagt bij aan inclusie: zeggenschap over waar je je in een specifieke sociale context prettig in voelt en het ervaren van respect voor deze keuze.

Zo ervaart Berfin vooral inclusie als zij zwemt met zowel vrouwen als mannen in zwemkleding die zij zelf wil dragen. Dit is vaak niet het geval, omdat ze afkeurende blikken ervaart van anderen. Dit zijn volgens haar vooral mannelijke moslims en oudere moslimvrouwen die een mening hebben over haar zwemkleding.

Daartegenover ervaart Labiba als zwemlerares geen afkeurende blikken in haar lessen. Volgens haar ontstaan dergelijke blikken vanuit opvoeding én schaamte over het eigen lijf. Daar voegt ze aan toe dat wat voor de één normaal is, niet geldt voor de ander: 'wat een boer niet kent, dat lust die niet.' Zo ontstaan vooroordelen, merkt ze bijvoorbeeld in het zwembad.

Bouchra, die een burkini draagt, vertelt dat zij soms voelt dat mensen naar haar kijken met een bepaalde blik. Daaruit maakt ze op dat anderen haar zien als een onderdrukte vrouw.

Karina krijgt zélf juist een onderdrukt gevoel als zij een burkini moet dragen. Daarom gaat haar voorkeur uit naar vrouwenzwemmen, waar zij zich vrijer durft te kleden. Alleen dan geeft zij aan het gevoel te hebben niet af te wijken van de norm:

'Vanuit de religie wordt gezegd dat wanneer een vrouw begint met menstrueren ze volwassen wordt en zich vanaf dat moment moet bedekken voor mannen. [...] Dan moet je een burkini aan. Ik zou dat eigenlijk niet willen. Dan trek ik veel meer aandacht dan wanneer ik in een bikini zou rondlopen. Dus ik zou dan liever met alleen vrouwen zwemmen, dan voel ik me meer normaal. [...] Ik wil me ook gewoon normaal voelen en niet onderdrukt ofzo.'
(Karina)

Behalve van naaste familieleden ervaart Karina van buitenaf geen afkeuring voor wat zij draagt (zie portret 2). Ook Elzahia voelt zich altijd gerespecteerd door anderen in het zwembad. Of dat nou in een rokje is tijdens vrouwenzwemmen of in een burkini tijdens het gemengd zwemmen.

Didem, Bouchra en Hivam vertellen in sommige gevallen de regels van de islam niet te volgen. Bouchra geeft bijvoorbeeld aan dat zij eigenlijk een hijab hoort te dragen, maar die stap nog niet wil zetten. Safae is ook pas op latere leeftijd een hoofddoek gaan dragen. Zij is zich meer bedekt gaan kleden na een bezoek aan Mekka:

***'Lang geleden droeg ik geen hoofddoek. [...] Daarna met hoofddoek, maar met make-up, met jeans, met korte... Maar toen ik naar Mekka ging met mijn man, toen dacht ik gewoon: ik wil geen make-up meer, alleen wijde broeken. Als je naar Mekka gaat is het anders, het is een ander gevoel. [...] Je voelt je moslima als je daarheen gaat, naar het huis van Allah.'* (Safae)**

Wat Safae beschrijft, laat zien dat ze een zekere vrijheid voelt om zelf beslissingen te nemen over haar (zwem)kleding. En dat die keuzes veranderen over de tijd (zie portret 3).

Portret 3: Safae (40 jaar)

Ik ben moeder van vier kinderen, maar gescheiden van mijn man. In 2003 ben ik met mijn ex vanuit Marokko naar Nederland gekomen. In het begin zei ik dat ik hier niet kon blijven zonder mijn ouders en andere familie. Nu denk ik daar anders over. Marokko is voor vakantie, Nederland is mijn land. Twee dagen per week doe ik vrijwilligerswerk bij het buurthuis. Dat vind ik leuk. Lekker bezig zijn, met mensen praten en het huis uit zijn. Een hele dag betaald werk, dat kan niet. Ik praat maar een beetje Nederlands en ik heb geen tijd. Alle tijd gaat naar mijn kinderen.

De stad waar ik ben geboren in Marokko heeft een strand. Ik heb geen zwemles gehad, maar mijn moeder heeft mij geleerd om te zwemmen. Ook mijn broers en zussen hebben van mijn moeder leren zwemmen. Mijn kinderen gaan wel naar zwemles. Mijn oudste twee hebben zwemdiploma A, B en C en zwemveiligheid 1, 2 en 3. Mijn jongste twee zitten nog niet op zwemles.

Ik draag een burkini vanwege mijn geloof. Dat is mijn eigen keuze. Binnen de islam wordt niks gepusht. Je draagt pas iets, of niet, wanneer je begrijpt waarom. Mijn zusje, moeder van twee kinderen, draagt geen hoofddoek, draagt korte kleren en zwemt in een bikini. Ik heb ook een tijd geen hoofddoek gedragen. Ik droeg toen korte kleren, make-up en jeans. Totdat ik naar Mekka ben geweest, het huis van Allah. Daar voelde ik heel sterk dat ik moslima ben en geen make-up en broeken meer wil dragen. Nu draag ik buiten altijd een hoofddoek en ook geen broeken meer.

Op zondag zwem ik met alleen vrouwen in het zwembad in de wijk. Ik zwem dan in een burkini, zonder hoofddoek. Daar zijn andere moslimvrouwen, maar ook niet-moslimvrouwen. Ik kijk niet naar andere vrouwen en zij kijken niet naar mij. Het is allemaal goed. De ramen gaan dicht en worden afgeschermd. Vroeger mocht ik bij het zwembad niet naar binnen met een burkini. Dan zei de vrouw van de balie dat ik niet met kleding mocht zwemmen. Ik bleef dan aan de kant zitten en de kinderen gingen zwemmen met hun vader.

In Marokko zwem ik met een burkini en hoofddoek. Als er een privé-strand was voor alleen vrouwen, zou ik mijn hoofddoek afdoen. Het belangrijkste vind ik dat ik kan genieten en zwemmen. Wat ik draag maakt me minder uit. Al zou ik wel in een bikini willen zwemmen. Zwemmen met een burkini is soms zwaar. In een bikini of zonder hoofddoek in het bijzijn van onbekende mannen zwemmen mag niet van de islam.

Het vrouwenzwemmen op zondag is eigenlijk niet betaalbaar, want het bad wordt privé gehuurd en heeft vaste tarieven. Ik kan dit niet betalen met de stadspas, maar ik vind het gezellig. Mijn zusje en haar twee kinderen gaan soms ook mee. Dat vind ik echt leuke dagen. Ik houd van zwemmen. Het is ontspannend en goed voor mijn lichaam.

Conclusie

In dit rapport verkenden we, gebaseerd op interviews met negen islamitische vrouwen, wat voor hen bijdraagt aan een inclusieve zwemomgeving en welke overwegingen daarbij meespelen. In dit hoofdstuk bespreken we de belangrijkste conclusies.

Naast het belang van (kunnen) zwemmen in Nederland, laten de verhalen van de vrouwen in dit rapport vooral positieve ervaringen met zwemmen zien. Zwemmen kan een fijn, ontspannen en niet al te intensief sportief moment voor henzelf betekenen. En nieuwe sociale contacten en zelfvertrouwen brengen. Toegankelijk zwemaanbod kan daarom bijdragen aan de participatie van islamitische vrouwen in sport en bewegen. Ook draagt kunnen en blijven zwemmen bij aan de zwemveiligheid.

4.1 Definitie van toegankelijkheid niet eenduidig

Maar wat die toegankelijkheid behelst, is niet per se eenduidig, zoals ook uit de drie portretten naar voren komt. De meeste vrouwen die aan dit onderzoek deelnamen zwemmen het liefst op een plek waar alleen vrouwen zijn. Dan ervaren ze ook meer keuzevrijheid in hoe ze zich kleden. Maar dat geldt niet voor iedereen.

We lieten zien dat de vrouwen verschillende keuzes maken als het gaat om met wie ze zwemmen en hoe ze zich kleden. Hun overwegingen zijn ingegeven door religie, maar ook door gender en praktische overwegingen. Ander onderzoek liet al zien dat ook niet-islamitische vrouwen gebruik maken van speciale vrouwenzwemuren en dat schaamte en onzekerheid ook bij hen meespelen voor de zwemkleding waarin ze zich wel of niet prettig voelen (Wisse & Elling, 2010).

We lieten ook zien dat de zwem- en kledingvoorkeuren van de vrouwen niet vastomlijnd zijn: ze kunnen veranderen gedurende de levensloop en afhankelijk zijn van een specifieke (sociale) situatie. Dat laat zien dat er in de verhalen 'onderhandeling' zichtbaar is, bijvoorbeeld met het geloof en met het vrouw-zijn. Maar dat betekent ook dat wat toegankelijk zwemaanbod is, kan veranderen gedurende het leven.

4.2 Belang van erkenning, keuzevrijheid en medezeggenschap

In alle verhalen van de vrouwen in dit onderzoek speelt het belang van erkenning mee: erkenning van de keuze met wie je zwemt en welke kleding je (dan) draagt, en het gevoel dat die keuzes oké zijn. De vrijheid (ervaren) om zelf keuzes te maken, draagt duidelijk bij aan een gevoel van veiligheid en autonomie. Net als het gevoel als gelijken onder elkaar te zijn en wederzijds respect te ervaren. Dit geldt overigens

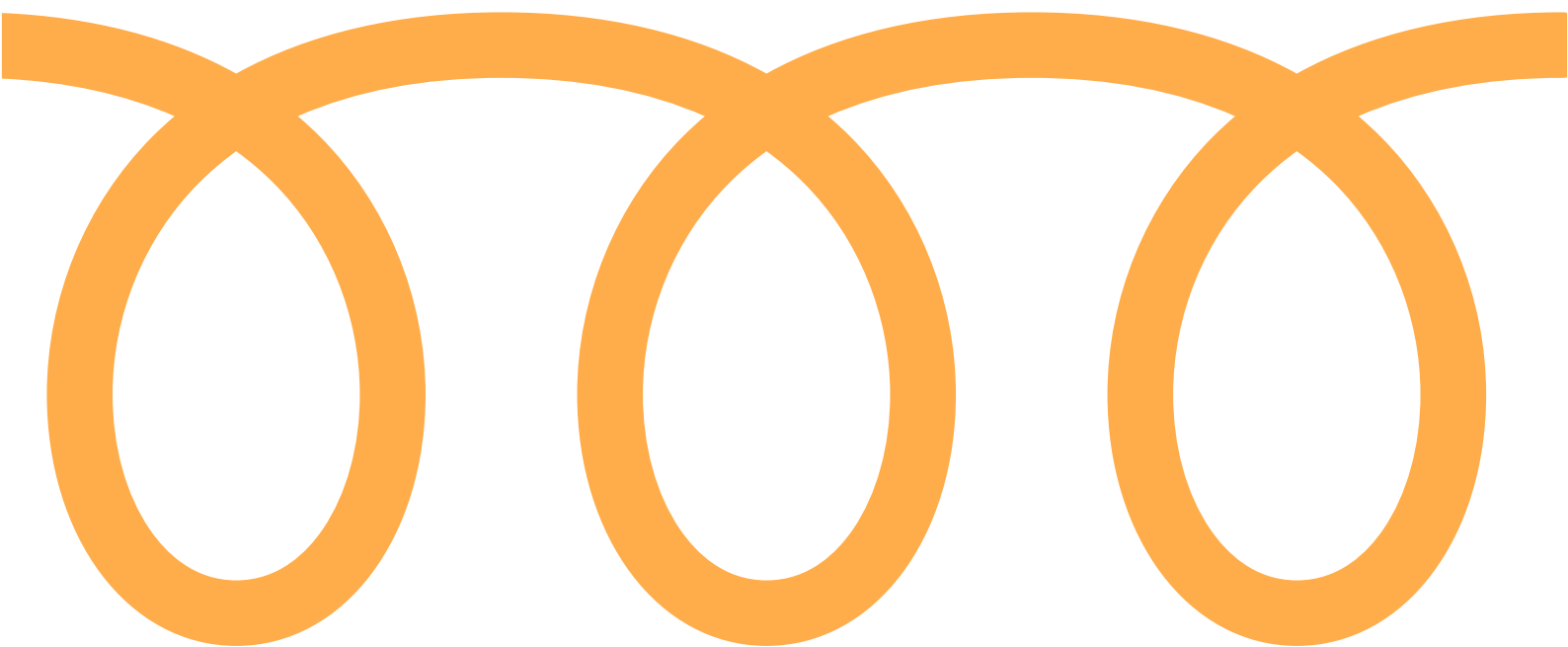
niet alleen voor zwemmen, maar ook voor sporten in bredere zin (Dopheide et al., 2023).

Die keuzevrijheid is groter als er (ook) zwemaanbod is dat alleen voor vrouwen toegankelijk is. Dat maakt vrouwen die alleen of bij voorkeur apart van mannen willen zwemmen afhankelijk van of dat aanbod er op passende momenten is in hun omgeving. Hoewel de 'vriendinnenzwemuurtjes' in Den Haag vorig jaar weer zijn ingevoerd nadat vrouwen daar zelf (meermaals) aandacht voor vroegen (Zoetermeers Dagblad, 2023), is er op het niveau van sportbeleid en -organisatie weinig sprake van medezeggenschap over het sportaanbod.

4.3 Naar een inclusief sport- en beweeglandschap in Nederland

Het is belangrijk om een onderscheid te maken tussen enerzijds de (beleids)wens een inclusief sport- en beweeglandschap in Nederland te hebben waar voor iedereen een plek is en anderzijds aanbod dat voor iedereen toegankelijk is. Als het gaat om een inclusief landschap, kan zwem- en sportaanbod dat exclusief voor vrouwen toegankelijk is voor sommigen juist bijdragen aan inclusie in de sport.

De mogelijkheid om alleen met vrouwen te kunnen zwemmen, en zelf te kiezen in welke kleding, maakt zwemaanbod inclusiever voor islamitische vrouwen. Erkenning hiervan en vrouwen zelf horen over en betrekken bij het ontwikkelen van het aanbod draagt bij aan het toegankelijker en inclusiever maken van de sport- en beweegsector. Dit onderzoek – met de drie uiteenlopende portretten – is daar een aanzet toe.

Bronnen

- 🔍 **Dopheide, M., Dellas, V., & Stuij, M.** (2023).
Bi-culturele tienermeiden en hun ouders over geldzorgen en niet sporten. Een verdiepend kwalitatief onderzoek. Mulier Instituut.
- 🔍 **Elling, A.** (2005).
Het zwembad. De Hollandse Dames Zwemclub, de islamitische Waterlelies en de vraag van wie het zwembad is. In I. Hoving, H. Dibbits, & M. Schrover (Reds.). *Cultuur en migratie in Nederland. Veranderingen van het alledaagse 1950-2000* (pp. 227-248). Sdu Uitgevers.
- 🔍 **Elling, A.** (2015).
Feminisering van sportieve ruimten [Essay]. *Agora*, 1, 20-22.
- 🔍 **Fraser, N.** (1998).
Social justice in the age of identity politics: redistribution, recognition, participation. Discussion Papers/Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Forschungsschwerpunkt Arbeitsmarkt und Beschäftigung, Abteilung Organisation und Beschäftigung, 98-108. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung GmbH.
- 🔍 **Kastelein, C.** (2021).
Inclusie en diversiteit. Wat, waarom en hoe? Movisie.
- 🔍 **Ministerie van VWS, VSG, VNG & NOC*NSF** (2018).
Nationaal Sportakkoord. Sport verenigt Nederland.
- 🔍 **Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS** (2022).
Hoofdlijnen Sportakkoord II. Sport versterkt.
- 🔍 **Riessman, C. K.** (2008).
Narrative Methods for the Human Sciences. Sage Publications.
- 🔍 **RIVM** (2023).
Overzicht meest beoefende sporten in 2001-2022. Geraadpleegd op 11 september 2023.
- 🔍 **Tweede Kamer der Staten-Generaal** (2011).
Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden. 3619.
- 🔍 **Van Lindert, C., & De Jonge, M.** (2022).
Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Mulier Instituut.

- **Van der Meijde, L., De Kwaasteniet, R., Elling, A., & Van Lindert, C.** (2022). Hoofdstuk 3. Inclusief sporten en bewegen. In: M. Reitsma, A. Hoogendam, R. De Kwaasteniet, & H. Van der Poel (Reds.). *'Sport verenigt Nederland'. De oogst van het sportakkoord. Voortgangsrapportage juni 2022* (pp. 8-27). Mulier Instituut.
- **Van Strijen, C.** (2022). *Interpreting 'Inclusion' in Public Swimming From a Transnational Feminist Perspective: The Case of Then Muslim Women in Amsterdam-West* [Thesis]. Universiteit van Amsterdam/Mulier Instituut.
- **Wisse, E., & Elling, A.** (2010). Hoofdstuk 3: Watervrees, mannenvrees en burqinivrees. In: F. Kemper, K. Breedveld, A. Elling, R. H. A. Hoekman, & E. Wisse (Reds.). *Samenspel. Studies over etniciteit, integratie en sport* (pp. 61-83). Nederlands Instituut voor Sport & Bewegen.
- **Zoetermeers Dagblad** (2023, 14 september). [Toch weer Vrouwenzwembad in Zwembad Zuiderpark.](#)

A large, thick, orange abstract graphic that starts at the top left, loops around, and then curves downwards towards the bottom right, resembling a stylized '3' or a calligraphic flourish.

Güliz Nilay Erdoğan
g.erdogan@mulierinstituut.nl

Mirjam Stuij
m.stuij@mulierinstituut.nl

Caroline van Strijen

Vicky Dellas